

דרשונני זהו

גיליון שבועי
לעיזו והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני
היאומים העלי' והחשבה

גיליון מס' 27

פרשת מקץ- העוכה תשפ"ג

מחשבת ראשונה

דבר המערכת

חשיבות הדרך

דרושים רבים מספור נדרשו כדי לבאר את מחלוקת בית שמאי ובית הלל בנוגע למספר הנרות שיש להדליק בכל יום מימות החג, האם אנו פוחתים והולכים או מוסיפים והולכים, וכלשון הגמרא "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך".

כשנעיין במחלוקת זו נראה שבית הלל ובית שמאי בעצם סופרים את ימי החנוכה בשני סוגי ספירות, האחת ספירה לאחור והאחת ספירה עולה. לשיטת בית שמאי אנו סופרים לאחור - משמונה עד אחד, אולם לבית הלל הספירה הינה בסדר עולה. ישנו הבדל מהותי בין ספירה לאחור לספירה עולה. בספירה לאחור אנו מדגישים את הציפייה להגעה ליעד מסוים, ואנו סופרים את הזמן הנוטר עד אליו, וממילא פנינו נשואות רק אל היעד, בלי לשים לב לדרך עצמה. הזמן בו אנו שרויים הוא טפל, והרגע בו אנו נתונים מוגדר רק ביחס לזמן שנוטר עד ליעד. בספירה בסדר עולה לעומת זאת, הדרך עצמה היא העיקר, המקום בו אנו נמצאים עכשיו אינו טפל אל המטרה, שכשאנו סופרים ממספר אחד והלאה, איננו יודעים היכן אמורה להיעצר הספירה. אולי בחמש, אולי בעשר, אולי במאה, שהרי היעד איננו מוגדר. כל שניתן לדעת בספירה זו הוא כמה עבר מתחילתה ועד לרגע זה. מנקודת מבט זו, הדגש הוא על עצם הדרך, על עוד יום שהלכנו ועל עוד יום שהתקדמנו, לכל רגע יש משמעות והוא נספר בפני עצמו, ולא כנקודת זמן בדרך ליעד כלשהו.

ניתן אולי לומר שזו היא נקודת המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, בית הלל מדגישים את היום יום, את חשיבות הדרך, העבודה והחתייה אל היעד, ולכן יש משמעות לכל יום ויום בפני עצמו, והוא נאסף אל הספירה ומוזכר בכל אחד מן הימים הבאים, עברו יומיים, עברו שלושה, עברו שמונה. אך בית שמאי מידה אחרת יש בהם, ועיניהם נשואות אל המטרה הנכספת בלבד, הדרך היא רק אמצעי בשביל להגיע ליעד, ולכן לשיטת בית שמאי משחלף היום והגענו לנקודת הזמן הבאה, חלפה נקודה זו ואינה מוזכרת. הגר השמיני נדלק רק בלילה הראשון, ומשחלף היום הוא לא ידלק יותר לעולם.

ניתן לומר שנקודה זו היא גם היסוד למחלוקת נוספת בין הלל לשמאי.

"תניא אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים, שנאמר ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי בית שמאי אומרים מחד שבין לשבתך ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום" (ביצה טו.).

בדברים אלו מתארת הגמרא את גדולתו העצומה של שמאי הזקן שהיה חי כל השבוע למען השבת, וכל בהמה נאה שמצא, שמר אותה לשבת. לעומתו נהג הלל הזקן בהנהגה אחרת, שכל מעשיו לשם שמים, ואם מצא בהמה נאה, אכלה בו ביום.

גם בסוגי אלו אנו רואים את המחלוקת הזאת, וגם פה בשיטת שמאי מודגשת הציפייה הדרוכה לקראת שבת קודש - שבת מלכתא, וכל ימיו מכוונים לקראת השבת שהיא השיא, וממילא ימי השבוע כולם טפלים לה ואינם נחשבים כלל. אך הלל, לעומתו, מידה אחרת היתה לו - שכל מעשיו וכל רגעיו לשם שמיים, מקדש הוא את המאמץ, את החתייה, את ימי החול ואת הדרך הארוכה... לימוד זה נחוץ במיוחד דווקא באמצע זמן החורף, זמן של לילי טבת הארוכים, ודרך מיינעת שאין אנו רואים את סופה. לכן הדגישו בית הלל את דרכם זו דווקא בנר חנוכה, שמצווה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, להאיר את הדרך, את עצם ההליכה, לציועדים המשרכים את רגליהם בנחישות ובהתמדה. להאיר כלפי חוץ, גם לאלו שעדיין לא הגיעו הביתה, אל היעד הנכסף, לעושים את דרכם בארץ לא ודועה, בשבילי עפר, ומטפסים לאיטם במעלה ההר...

כתוב העלון:

פולמוס הספירות.

מדור
מחשבת
יסוד

2

להזקיר גדולים על הקטנים.

מדור
מחשבת
הפרשה

4

'הגזירה אמת והחריצות שקר'.

מדור
מחשבה
למעשה

6

האגרת למלך בוזר.

מדור
עקבות
המחשבה

8

**יוצא לאור ע"י
מכון "קדמאה" ובשיתוף
עמותת קדושי מירון**

זכרים לינצח

העיקר השני: אחדות ה' ענף א': פולמוס הספירות (א')

אחרי שביארנו בהרחבה בפרק הקודם את דברי הרמב"ם על חובת האמונה באחדות ה' הפשוטה, יצונו מיד מול עינינו של כל אברך בר אוריין ששנה פרק במשנת החסידות, כל אותם מאות פעמים שבהם מדברים כל תלמידי הבעש"ט, על מציאות הספירות וענייניהם, ומאלי תעלה אצלו השאלה - האם יתכן שמציאות הספירות, שקבלה היא כבר ביד הקדמונים שכל גילוי אלוקות בא על יד הספירות, והינה הבסיס שעליה נבנתה כל תורת הקבלה ורבים מיסודות החסידות, עומדת ח"ו בסתירה לעיקר האמונה באחדות ה'?

האם אחדות ה' סותרת את מציאות הספירות?

גם שאלה זו כמו כל יתר השאלות העולות בעניינים אלו, כבר נשאלה בימי קדם, וכשנעיין בספרי הראשונים והאחרונים נראה שאלה זו בגרסאות רבות, אך החריפה שבהן היא ללא ספק לשונו של הריב"ש בשו"ת, (תשובה ק"ז) וז"ל, "גם שמעתי מפיו שהרב רבי שמשון מקינן ז"ל שהיה רב גדול מכל בני דורו וגם אני זכור ממנו ואם לא ראיתיו בעיני, והוא היה אומר אני מתפלל לדעת זה התינוק [היינו בכוונה פשוטה בלי כוונת הספירות], כלומר להוציא מלב המקובלים, שהם מתפללים פעם לספירה אחת ופעם לספירה אחת כפי ענין התפלה, והם אומרים כי זה פירוש מה שאז"ל הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין, ר"ל יכוין למדת ימין או למדת שמאל".

אולם למרות דבריו החריפים הוא עצמו כותב בהמשך תשובתו שמחשבה זו היא רק טעות שטויעים בה אלו שלא נכנסו לעומק תורת הח"ן, וכלשונו בהמשך, "גם בתפילת שמונה עשרה יש להם בכל אחת ואחת כונה לספירה ידועה, וכל זה הוא דבר זר מאד בעיני מי שאינו מקובל כמו הם, וחושבים שזה אמונת שניות וכבר שמעתי אחד מספר בגנות המקובלים, והיה אומר שהעובדי כוכבים [הכוונה לנוצרים ימ"ש המאמינים בשילוש] מאמיני השילוש והמקובלים מאמיני העשיריות, וכבר קרה לי בהיותי בסרקסע"ה שבא לשם החכם הישיש דון יוסף אבן שושאן ז"ל אשר כבר ראיתי אותו בבלגסאי"ה והוא היה חכם בתלמוד... והיה מקובל וחסיד גדול ומדקדק במצוות, וביני ובינה היתה אהבה וחשק גדול, ופעם אחת שאלתי לו איך אתם המקובלים בברכה אחת מכוונים לספירה ידועה ובברכה אחרת לספירה אחרת, ועוד הכי יש אלוקות לספירות שיתפלל אדם להן?".

וכן מציעו בעוד כמה מספרי רבותינו הראשונים והאחרונים שהקשו קושיא זו - איך מסתדרת מציאות הספירות עם האמונה באחדות השל"ת?

השיטה שאחדות ה' מחייבת את מציאות הספירות

מול אלה שראו באמונה במציאות הספירות עניין הסותר את אחדותו יתברך, מציעו גם רבים מרבותינו שראו באמונה במציאות הספירות דווקא תוצאה מוכרחת מהאמונה באחדות ה', ובהם המהר"י אירגאס, שבספרו שומר אמונים (ויכח ראשון מאות מ"א והילך) מביא הוכחות רבות שבהן הוא מוכיח שאדרבה שבביל שנוכל להאמין באחדותו יתברך, חייבים להאמין במציאות הספירות, וכלשונו (שם), "שאלתיאל: אם כן איפוא, אשאלך והודיעני, מה צורך

לא שייך שום שינוי או מעבר מרצון לרצון, ואם כן איך יכול להיות שבכח התפילה לפעול? והלא אם רצונו יתברך היה כך לא שייך כלל שינוי בזה?

וכלשונו (שם) "עוד טעם רביעי, בעבור צורך התפלה, כי מאחר שהאין סוף אינו בעל שמות ותוארים ולא ישנתה מפעולה לפעולה כלל, היאך נוכל להתפלל אליו, ואיך אפשר שישנתה מרצון אל רצון, או מהשפעה אל השפעה, לפיכך הוצרכו הספירות, כי על ידם יפעול כל הפעולות מבלי

שישתנה כלל, כי השינויים יבואו על ידיהם, ואינם בו כלל, וגם על ידם יקרא רחום ותנון ארך אפים, ובכל השמות והכנויים, כנזכר בתחלת ספר אוצרות חיים מהאר"י זלה"ה, ובפרדס שערי הכוונה עיי"ש, ובשאר ספרי המעמיקים בחכמה".

איך מקרא יוצא מידי פשוטו

בסיום דבריו מתייחס רבינו לאלו שרצו לתרץ שאין ממש בהוכחות אלו, ואמרו שאכן כל התיאורים על דין ורחמים אינם אלא רמזים ולכן אין מכך כל הוכחה למציאות הספירות,

ותוקף אותם בחריפות באומרו שדברי הבל הם, שהרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו. וכלשונו, "זאין להארין יותר בזה, כי יספיק מה שאמרתי להשיב אל המתבהל להקשות על ענין הקבלה מה צורך בכך או בכך, כי כאשר העידותיך בצדק, יש טעם וצורך אליהם, גם לפי ההבנה האנושית, וגם להבין פשט תורתנו הקדושה ונו צריכין להודות אל מציאות הספירות. כי הלא ידוע דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ואם כן כל הידוע ומבין ענין אחדותו הפשוט של האין סוף, ודאי שלא יוכל להשכיל ולהבין התורה כפשוטה, וזלתי אם ידע מציאות הספירות והשתלשלות הנמצאות".

הרי לנו הוכחות המוכחות שבשביל שנוכל לייחס רצון או מעשה כלשהו לאין סוף ברוך הוא מוכרחים לנו להאמין במציאות הספירות, אך עדיין לא ביארנו איך לא מהווה מציאות הספירות עצמה סתירה לאחדות ה'. וזאת נבאר בס"ד בפרק הבא.

מעובד ע"פ ספר רצון משה על השבעה פרקים

להאמין שיש שם ספירות, כי אני אומר שאין שם אלא האלוה הפשוט, שכשרצה ברא את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם. יהודיע: כל מי שנתבאר לו ענין אחדות האין סוף איך הוא, וכי הוא מסולק מהתוארים והשינויים וגדרי הגוף, יתבאר לו בלי שום ספק שאין מקום לתורה ולמצוות ולתפלות ולקרבת בלתי מציאות הספירות, (זולת אם ירצה להתעקש ולגלות פנים בתורה שלא כדרכה ודרך רז"ל בתלמוד), והיא ראייה מוכרחת מציאות הספירות מפאת התורה.

בהמשך דבריו מפרט רבינו כמה וכמה הוכחות למציאות הספירות ולהלן נביא את הפשוטות והמוכחות שבהן.

בלי הספירות לא שייך לא דין ולא רחמים

א. בהמשך הויכוח הראשון (שם את"ב) מביא רבינו את אחת ההוכחות החזקות למציאות הספירות, והיא שאם אין אנחנו מאמינים במציאות הספירות, לא שייך בו יתברך שום שינוי או הגבלה, ולא דין ולא רחמים.

וכלשונו, "עוד טעם שלישי אשר בעבורו הוצרך להאציל הספירות, והוא מפני הנהגת זה העולם, כי הלא ידוע

ומפורסם הוא שהאין סוף הוא פשוט בתכלית הפשיטות, ואין אנו יכולים לדבר ולא לצייר בו לא דין, ולא רחמים, ולא רוגז, ולא כעס, ולא שינוי, ולא גבול, ולא שום מדה מהמדות הנפשיות, והתורה מלאה מכל אלו העניינים ותוארים שמיחסת אותם לאלו-ה יתברך, וגם כלם הם צורך להשגחת והנהגת הנמצאים, ואם לא יהיו באין סוף אלו המדות לא ישתלם ההשגחה בתחונתם, ואם יהיו בו, יהיה בעל שינויים ולא יהיה פשוט בתכלית הפשיטות, לכן הוצרכו הספירות, שהן הם המדות הנפשיות והתוארים הנזכרים, ועמם יפעל האין סוף ית"ש העניינים הללו, ולא ישיגו מזה שינוי כלל, כמו שנתבאר בחכמה". עכ"ל.

בלי הספירות לא יתכן שיש כח בתפילה לפעול

ב. עוד הוכחה מביא רבינו [דומה במהותה להוכחה הקודמת], מעצם היכולת להתפלל, שהרי באחדות הפשוטה

להזהיר גדולים על הקטנים

החלומות וכו', אם ירצה ה' בקיומם המה יתקיימו מעצמם, ויוסף מה פעל".

תורה מלשון הוראה

המפתח להבנת פרשתינו, וביאור הלימוד הנצרך ממנה אל דורנו אנו טמון כבר בדברי האור החיים הק' בריש פרשתן, ו"ל, "יהי מקץ. **טעם אומרם לשון צער, כי עתה יתחיל לסובב סיבת גלות מצרים.** והגם שהגלות כבר נגזרה גזירתו משנים קדמוניות, הלא אמרו רבותינו כי לא נגזר שיהיה במצרים שהוא כור הברזל, וכמו שכתבו התוס' במס' שבת (דף י) וכמו שכתב הראב"ד (פי' ה' תשובה) כי המצרים הוסיפו לצער יותר ממה שאמר הכתוב ועבדום וענו אותם", עכ"ל.

דבריו אלו של האוה"ח הק' שפרשה זו היא תחילת הגלות, הוא בעצם רומז לנו שבפרשה זו גם טמנה לנו התורה הק' את דרך ההתמודדות עם הגלות הקשה, גלות הגוף ובעיקר גלות הדעת, שהרי התורה אינה סיפור דברים בעלמא, אלא הוראה לדורות, וכדאיתא כבר ברד"ק (והילים י"ט ה) שתורה היא מלשון הוראה, וכלשונו "והתורה היא תכונת המצוה היאך תעשה, והוא מעניין 'לא שמעתי בקול מורי... ואף על פי כן הספר נקרא בשם התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל כמו שכתוב (דברים לא ט) 'ויכתב משה את התורה הזאת' לקח את ספר התורה הזו' (שם טו) **כי ספר מעשה בראשית וספר ענין האבות, וכן ספר כל שאר הדברים כלם מורים על האל."**

להזהיר גדולים על הקטנים

והנה היסוד הגדול ביותר בדרך ההתמודדות של האדם עם רגעי 'גלות הדעת' וקטנות המוחין, היא ש'יהי' ויאיר גדולים על הקטנים. היינו שבימי הגלות, שבהם הוא מקושר במחשבתו עם ה', ורואה רק את הטוב שבכל דבר, יזכור את ימי הקטנות ויחזקו בווחו שגם זה מעם

פרשה זו יפה נדרשת. אכן במדרשים הקדומים אין פרשה זו עולה בכמות דרשותיה על הפרשיות האחרות, אך בדרושי האחרונים וספרי החסידות נדרשת פרשה זו יפה יפה, ומקושרת היא לעניינא דיומא - ימי החנוכה, בקשר בל יינתק.

ריבוי דרושי האחרונים בולט בכל סוגיא הקשורה לימי החנוכה, ואנו רואים זאת כבר בכך שבמשנה לא מוזכרים כלל ענייני חנוכה, חוץ מאזכור בודד לגבי נזיקין, ששינוי (ב"ק פ"ק ו' משנה ו) "הניח חנווני נרו מבחוץ חייב, ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור". לעומת זאת בגמרא כבר כן מצינו כמה דפים העוסקים בענייני החג, אך כל זה עדיין כאין וכאפס לעומת הריבוי העצום שאנו רואים בעסק התורה סביב ענייני החנוכה כשאנו מתקדמים הלאה במהלך הדורות, עד שכשנגיע לספרי החסידות וספרי הדרוש האחרונים, נראה שסוגיא דחנוכה דווקא עולה על כולנה בהמון הדרושים שנדרשו ונכרכו בה.

אכן גם עניין זה עצמו - מדוע התגלו סודות החנוכה, דרושיה ורמזיה, דווקא בדורות האחרונים דורות עקבתא דמשיחא - יתבאר מתוך דרשת פרשתינו והבנת סוד קשרה לימי החנוכה.

חלומות שזוא ידברו?

כבר עמלו רבים מרבותינו לעמוד בסוד פרשתינו, ולהבין מדוע מאריכה התורה כל כך בסיפור מינוי יוסף

הצדיק למשנה למלך, חלומות פרעה ופיתרוןם, הפירוט הנרחב על שנות השובע, שנות הרעב, וכל ההשתלשלות הארוכה של ירידת השבטים הק' לשבור בר.

עוד יותר תמוהה היא כל דרך הנהגתו של יוסף הצדיק מול אחיו בירידתם למצרים, מה פשר ההתנכרות שהתנכר אליהם יוסף, ומדוע נצרכו כל הטלטולים שטלטל את אחיו עד שגילה להם ש"אני יוסף אחיכם", וכלשונו של הכלי יקר (מ"ב ז) "והנה בענין דבור קשות, ישותמם כל משכיל מה ראה יוסף על ככה לצער את אביו ואת אחיו חנם, ומה שפירש הרמב"ן שעשה כל זה כדי שיתקיימו

והחכם במוחין גדלות שלו, מעלה אלו הז' מדות מהשכירה לשמי רום, וזהו למה שבע, ע"ש כי שבע יפול צדיק וקם

ה', וגם שם נמצא השי"ת, וכך כשיהיה במוחין דקטנות' לא יפול לגמרי ולא יתייאש.

וכדאיתא בנועם אלימלך (פרשת אמור): "בענין אחר נראה לפרש דברי רש"י ז"ל להזהיר גדולים על הקטנים, להיות כל האדם בשעה שעוסק בתורה או בתפלה או באיזה דבר קדושה אז הוא בגדלות המוחין, וכך הדרך הצדיקים שלפני התפלה המה מיישבים עצמם ומוחין שלהם לפני מי הם מתפללין, והקדושה היא מגביה המוחין בעת העסק בה, אבל אחר התפלה או עסק הקדושה ההוא הוא נופל לקטנות המוחין בהילוכו בהבלי הזמן, וזה אינו תכלית העבודה השלימה, כי אדם צריך להיות תמיד בקדושה ובטהרה בלי הפסק רגע אחד, **לזה צריך לקשר עצמו כל כך בעת הגדלות מחשבתו בהשם יתברך ברוך הוא, שיהיה מחשבתו קשורה אף שילך ממנה, וזה ולהזהיר גדולים, פירושו בשעה שהם בגדלות על הקטנים, שישארו בקדושתם אף שיהיו בקטנות וקל להבין, עכ"ל.**

ובאמת אמרו שיסוד זה כבר נלמד בפרשתינו, וזה מה שרמזה לנו התורה הק' באריכות סיפור החלום על שבע הפרות דקות הבשר שבלעו את שבע הפרות יפות המראה, ועצתו של יוסף הצדיק (מ"א ל"ה - ל"ז) "ויקבצו את כל אכל השנים הטבת הבאת האלה ויצברו בר תחת יד פרעה אכל בערים ושמרו: והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ מצרים ולא תכרת הארץ ברעב". שהמשכיל ידע לשמור מהאור שהיה לו בשנות השובע ובזמני גדלות המוחין לעתות צר ומצוק וגלות הדעת, וכך יזהיר ויאיר גדולים על הקטנים.

ועל פי זה נוכל להבין גם מדוע טלטל יוסף הצדיק את אחיו כל כך וציערם, משום שרצה ללמדם יסוד זה, שהרי אחיו היו אז במצב של גדלות, שהרי היה להם תבואה, וכפידוש רש"י, "למה תתראו: למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשוי שאתם שבעים, כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה". ולכן לא רצו להצטמצם ולרדת לקטנות, אולם יוסף במעשיו גרם להם לרדת לקטנות ברמזו שדווקא במצב של גדלות צריך האדם לחשוב על ימי הקטנות, וכך יאזור כח לזמנים הקשים...

שבע יפול צדיק וקם

על פי זה נבין גם מדוע היה במראה חלום פרעה שבע פרות דקות בשר ולעומתן שבע פרות בריאות מראה, דאיתא בספרים שהמספר שבע רומז על שבע המידות,

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בעניינא דיומא

ובחלום זה גילתה לנו התורה הק' את סוד הפסוק (משלי כ"ד ט"ז) "שבע יפול צדיק וקם", שרומז על השבע מידות,

שגם אם האדם נפל לגמרי וקלקל את כל השבע מידות, על ידי שמתחזק ר"מזהיר גדולים על הקטנים", הוא מתקן את כל השבע מידות. וכלשונו של בעל האהוב ישראל מאפסא (ליקוטים פרשת וישלח) "אבל מי שממליך ח"ו עליו המלכה חיצונית ר"ל, אזי נפלו ח"ו השבעה מדות אלו בהשכירה ר"ל, והחכם במוחין גדלות שלו, מעלה אלו הז' מדות מהשכירה לשמי רום, וזהו למה שבע, ע"ש **כי שבע יפול צדיק וקם.** פירושו החכם בנפילתו למוחין דקטנות עבדו זה, בהתחזקות למוחין דגדלות, הוא מקים השבעה נפילות למעלה לשמי רום, עכ"ל.

וראה גם במראה יחזאל (פרשת וישע), "נראה לומר על פי מה שכתבנו לעיל, שעל ידי הדינין מעלין הניצוצות הקדושים, דכל הרוצה להגביה את חבירו צריך להשפיל את עצמו, וע"כ צריך לבא לידי קטנות. כמו"ש (משלי כד טו) כי שבע יפול צדיק וקם, דהיינו בכל ענייני השבע מדות הנפולים להגביהם ולתקנם בשרשן, עכ"ל.

"מצווה להניחה למטה מעשרה"

משהבנו יסוד זה מובנת מאליה קשרה של פרשה זו אל ימי החנוכה, שאכן יסוד זה הוא היסוד הגדול שאנו לומדים מנר חנוכה, שמצוותה למטה מעשרה, דווקא בזמן האפילה אחר שתשקע החמה - שאכן זו מטרתה, להאיר דווקא את אותם זמני 'קטנות' וגלות הדעת, את אותם זמנים שבהם נדמה לאדם שהכל חשוך, וסביבו אפילה...

ועל פי יסוד זה נוכל להבין מדוע ככל שאנו יורדים בסדר הדורות, ומתרבים ומתגלים ענייני החנוכה, שאכן סודות ורזי החנוכה מיועדים דווקא לדורנו - דור יתום, וזה כל מטרת ומצוות הדלקת נרות חנוכה, לגלות את האור המסתתר דווקא בזמן הגלות והחשיכה.

מעובד ע"פ ספר רצון משה

"וכאשר תקום מן הספר, תחפש כאשר למדת
אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו" (אגרת הרמב"ן)

מהי הדרגה הגבוהה ביותר במידת הביטחון?

ויתכן לפרש עוד בפסוק והיה ה' מבטחו, לפי שכמה מדריגות יש במדת הבטחון זכרם רבינו בחיי בפרשה זו, ומדיגה אחרונה הוא הבטח בה' בלא סיבה, שלא יחשוב לומר הקב"ה יעשה לי דבר זה ע"י סבה זו, לפי שאין האדם יודע איזו סבה לטובתו, כי אולי יחשוב אדם שדבר זה סבה למציאת מבוקשו, ויכול להיות שהוא הפך מן כאשר זמם, על כן נאמר (הילים לז.) 'ובטח עליו והוא יעשה', ר"ל הקב"ה יעשה הסבות אשר יראו טוב בעיני השם יתברך, ולא אתה תבחר בהם, ואילו נאמר בכל מקום בטח בה' הייתי אומר שיתלה הבטחון באיזו סבה, ע"כ נאמר 'זהו ה' מבטחו', ר"ל השם עצמו מבטחו בזולת סבה. ומה המין היה בטחונו של יוסף שבלי ספק בטח בה', זולת שתלה הסבה בשר המשקים. על כן הראו לו מן השמים שאין זה סיבת גאולתו מה שחשב הוא כי אם עצת ה' היא תקום.

(כלי יקר ט"א א')

הגזירה אמת והחריצות שקר

ובזה נבא אל כוונת כללות הכתוב סמוך אל סוף פרשה הקודמת, והוא ללמדנו דעת כל יאמר איש כי החריצות לאדם הוא המועיל. או היות לו אהובים להיות על ידם מצרה נחליך. באומר לולא חריצות יוסף לבקש לפני שר המשקים יזכרנו אל פרעה וגם היות השר ההוא אהובו שהזכירו לפני פרעה והוציאו היה נשאר בבית הסוהר כל ימי חייו. ע"כ להסיר תועה

מלב כל איש ישראל בל יעלה על רוחות שהחריצות הוא הטוב והאוהב הוא המטיב לו רק ה' לבדו לכל הבוטחים בו. אמר כי על דבר האוהב, אדרבה ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, כמבואר למעלה כי הסירו מלבו. ואם על החריצות אדרבה על כופלו דברי חריצותו לומר שיזכרוהו זה פעמים, ע"כ מקץ שנתים ימים ופרעה חולם. ולא מאז שלמו היה שנים, ולהורות על צמצום הזמן אמר מקץ שנתים פרעה חולם, כי חריצותו האריך לו כפי גדר החריצות שתי שנים כאמור.

(אלשיך ט"א א')

ויוסף בן שלושים שנה בעמדו לפני פרעה. אך יאמר אל יאמר איש כי החכמה והחריצות. או המזל יעלה במעלה. ויביא ראיה מיוסף. כי התחכם בפתרון סריסי פרעה. וגם חריצותו לצוות על שר המשקים שיזכיר. וגם מזלו כנראה מחלמו שאמרו לו אחיו המלוך תמלוך בו. כי הלא בן ל' שנה היה בעמדו לפני פרעה. ולא היה לו להיות בסוהר. רק עשר שנים על עשר טיפין. ובחכמתו וחריצותו לדבר אל שר המשקים יעשה עמו חסד. אמר שתי זכירות שעל ידם בבית האסורים נשתהה תחת צאתו מיד עד מקץ שנתים ימים עד היותו בן ל' שנה. ולא בן עשרים ושמונה כאשר היה גבולו. וגם אין לומר כי חכמתו בחלום פרעה. או מזלו הקימו. כי הלא אם כך היה ראוי יהיה בהדרגה. אך זה מבית הסורים יצא למלוך. כי מבית הסוהר עמד לפני פרעה. ומיד יוצא מלפני פרעה. שלא נשאר לו רק השם. כאומרו אני פרעה, ויעבור על כל ארץ מצרים בכל הגדולה הנזכרת למעלה. כאלו הוא לבדו מלך על כל הארץ. בלי עבוד זמן לעלות קו לקו. כי אם הכל היה ביום

תשלום הל' שנה באופן כי אין זה כי אם שמהש"ת היתה לו.

(אלשיך ט"א ט"ז)

יש שבר ותקווה גם בתוך גלות מצרים

ולרמוז בתוכו ענין הגלות לעתיד, ומהו רמז ואמר רד"ו שמה ולא אמר לכו, לפי שנשתעבדו שם מניין רד"ו, ואמר ושברו לנו משם לרמוז כי ראה להם השבר והגלות משם, ונחיה ולא נמות, שאפילו מה שעתידין להשתעבד שעבוד גדול ברבוי הצרות רמז בתוך דבריו שלא יכלו וימותו מתוך הצרות אבל יהיו באותו השבר, וכעניין שדר"ל (דברים ל"ב כ"ג): "חצי אכלה", חצי כלין והם אינם כלין. ועוד הוציאו רד"ל מלת שבר לענין אחר, והוא מלשון שבר ותקוה, והוה שדרשו וירא יעקב מהו וירא ראה באספקלריא של קדש שיש לו עוד שבר במצרים - תקוה. ולא היתה נבואה ממש שיודיענו בפירוש שהוא יוסף.

(רבינו בחיי ט"ב א')

צדיק אוכל לשזבע נפשו

שבר רעבון בתיכם. רמז מתוך לשונו שאין ראוי לאדם להמשך אחר תאוות המאכל והמשתה כי אם בקיום גופו בלבד ושבר רעבוננו, וכעניין שכתוב (משלי יג, כה): "צדיק אוכל לשבע נפשו".

(רבינו בחיי ט"ב ט')

חומר מידת האכזריות

אשר ראינו צרת נפשו בהתנגנו אלינו - השבו להם האכזריות לעונש גדול יותר מן המכירה, כי היה אחיהם בשרם מתחנן ומתנפל לפניהם ולא ירחמו.

(רמב"ן ט"ב כ"א)

הזי מקדים בשלום כל אדם.

וישאל להם לשלום. פירוש מתחילה שאל בשלומם כי הוא מהמוסר להקדים לשאול שלום את אשר לפניו, והוא אומר להם לשלום ואחר כך שאל על אשר איננו שם השלום אביכם וגו'.

(אור החיים ט"ג כ"ז)

לעולם יכנס אדם בכי טוב

הבוקר אור והאנשים שולחו. מכאן אמרו רז"ל, לעולם יכנס אדם בכי טוב [כשמאיר היום] ויצא בכי טוב, שנאמר הבוקר אור והאנשים שולחו, וכתוב וירא אלוקים את האור כי טוב.

(מדדש לקח טוב ט"ד ג')

מענה רך ישיב חמה - גודל מעלת כח הדיבור

מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף (משלי ט"ז א). שלמה המלך ע"ה יזהיר בכתוב הזה על האדם לגדל נפשו ולהרגיל טבעו ולשונו במענה רך, כי המענה הרך ישקט ויניח כעס הכועס, והדברים המעציבים שהם בהפך מענה רך הם יולידו הכעס והחמה. ודבר ידוע כי הדבור יש לו כח גדול הן לטוב הן להפכו, והוא עיקר היות האדם כפרי הזה שהוא עיקר האילן, ומהו אמר הכתוב (בראשית ב) ויהי האדם לנפש חיה. באורו שעיקר היות האדם בשביל נפש חיה שהיא הנפש המדברת, וכן תרגם אונקלוס לרוח ממללא, ועל כן נקרא הדבור פרי, והוא שכתוב (ישעיהו לו) בורא גיב שפתים, כי הדבור פרי שפתים.

ומפני שהדבור הוא עיקר גדול באדם להושיע נפשו וגופו או להאבידו, בא שלמה ולמד דעת את העם שיהיו מחזיקים במדה זו של מענה רך כי הוא ישיב חמה, ואפילו חמת המלך שכתוב (משלי טו) 'חמת מלך מלאכי מות'. והנה יהודה בן יעקב החזיק במידה הזאת שדבר ליוסף בלשון רכה ועל כן השיב חמתו. וידוע כי לא היה ראוי כעס ליוסף המעליל אותם בענין הגביע, כי אם ליהודה ויתר אחיו הנקיים שהיו מתנצלים ולא שוה להם, ואע"פ כן היה יהודה חכם גדול וגבור בגבורת הגוף ובגבורת הנפש שכבש את יצרו ולא כעס אע"פ שהיה ראוי להם לכעוס ראה יהודה כי עתה לא היה מקום לכעוס אבל היה צריך למענה רך כדי להשיב חמת האדון יוסף.

(רבינו בחיי ט"ד י"ח)

האגרת למלך כוזר ממלכת כוזר - פרק רביעי

על גודל הממלכה וסדרי מלחמותיה, וכלשוננו: ויודיעני אדוני המלך, כמה מהלך ארצו, ארכה ורחבה, ערי חומה וערי פרוזות ואם היא משקה או גשומה ועד אן תגיע ממשלתי, מספר חייליו, גדודיו ושריו. ואל נא יחד לאדוני בשאול מספר גדודיו, יוסף ה' עליהם כהם וגו' ועיני המלך ראוות. ולא שאלתי השאלה הזאת, כי אם למען אעלו ברבות עם הקדש, ויודיעני אדוני מספר המדינות אשר הוא רודה בהם ומספר המס אשר ישיבו לו, אם יתנו לו מעשר, ואם אדוני חונה בעיר הממלכה ידועה או אם יסב את כל גבול ממשלתי, ואם האיים הקרובים אליו אם מהם מתיידיים, ואם ישפט את עמו או יקים להם שופטים, ואיך עלותו בית ה', ועם איזו אומה יערך קרב ועל מי ילחם, ואם המלחמה דוחה את השבת? ועוד בקשתי הפליאה מאת אדוני להודיעני אם יש אצלכם מחכים זה כמה שנים ונצא משבי אל שבי ומגולה אל גולה.

כאמור מפאת אורך האיגרת לא נוכל להביא את כולה, אך נסיים בצייטוט סופה של האיגרת שעל פיה נוכל להבין מה משך אותו כל כך לברר ולחקור על קיומה של הממלכה...
"וכאשר שמענו את שמע אדוני המלך ותקף מלכותו ורב חייליו, תמהנו בזאת, נשאנו ראש, ותחי רוחנו, ותחזקנה ידינו ותהי ממלכת אדוני לנו לפתחון פה. ומי יתן ספות השמועה הזאת כה, כי בזאת תרבה גדלתנו. וברוך ה' אלקי ישראל אשר לא השבית לנו גואל ולא השבית ניר וממלכת משבטי ישראל, יחי אדונו המלך לעולם".

בעזרת ה' בשבוע הבא נתחקה אחר גלגולי האיגרת הזאת, ונגלה האם היא אכן הגיעה אל יעדה, ואיך הצליח ר' חסדאי לממש את שאיפתו ולקבל ממלך כוזר מכתב תשובה.

"ממני חסדאי בן יצחק בן עזרא מבני גלות ירושלים אשר בספרד, עבד אדוני המלך, המשתחוה אפיים ארצה לעמתו", כך פותח ר' חסדאי את אגרתו למלך כוזר, אגרת אשר מפאת אורכה לא נוכל להביא את כולה, אך עקב בקשת רבים נביא בפרק זה קטעים נבחרים מתוכה.

ראשית כל נצטט קטע מהאגרת, בו מספר ר' חסדאי על הידיעות שגרמו לו להתחיל לחקור העלומה, וכלשוננו: ואת כל השלוחים האלה מביאי המנחות אני שואל אותם תמיד בעד אחינו ישראל פליטת הגולה, אם שמעו שמע לדבר הדרור לשרידים אשר כלו בעבודה ולא מצאו מנוח. עד אשר הודיעונו שלוחי חורסאן הסוחרים, שאמרו לי כי יש ממלכה ליהודים נקראים על שם אל כוזר, ולא האמנתי לדבריהם, כי אמרתי לא יאמרו לי כדבר הזה כי אם לרצות אותי ולהתקרב אלי. ואשתומם על הדבר הזה עד אשר באו שלוחי קושטנטינה בתשורה וכתב מאת מלכם אל מלכנו, ואשאלם על הדבר הזה וישיבו אותי כי באמת הוא הדבר

הזה וכי שם המלכות הוא אל כוזר ובין אלקשטנטינה ובין ארצם מהלך חמשה עשר יום בים...

בהמשך האיגרת מתחיל ר' חסדאי לשאול את המלך על ממלכת כוזר ומנהגיה. מתוך שאלותיו ניכר שעזר רצונו לגלות האם הממלכה מונגהת ומושחתת על אדני התורה, וכלשוננו: עתה הנה חקותי את האגרת לאדוני המלך וחתותי למולו שלא תכבד עליו שאלתי ויצוה להודיעני את עבדו כל הדברים האלה וכל עניני ארצו ומאיוה שבט הוא ומה דרך המלכות, איך ינחלו המלכים כסא כבוד המלכים, המשבט ידוע, אם ממשפחה הראויה למלך ואם מלך בן מלך, כאשר היה מנהג אבותינו בהיותם שוכנים בארצם?

כמו כן שואל ר' חסדאי בהמשך מכתבו

מפת ממלכת כוזר העתיקה